

Nr 8.

Ankom till riksdagens kansli den 12 mars 1946 kl. 5 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående upplåtelse i vissa fall av mark å renbetesfjällen i Jämtlands län m. m. jämte i ämnet väckt motion.

(2:a avd.)

I en till riksdagen den 8 februari 1946 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 55, har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att

dels medgiva att vad i kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. stadgas må i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande statsrådet anfört tillämpas jämväl beträffande upplåtelse till lapp av lägenhet, som före kungörelsens ikraftträdande upptagits å renbetesfjällen i Jämtlands län och av honom innehaves vid tiden för upplåtelsen,

dels ock godkänna de förslag i övrigt, som av föredragande statsrådet tillstyrkts.

I detta sammanhang har utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren väckt, till utskottet hänvisad motion, nr 404, av herr *Hedlund* i Östersund *m. fl.* däri hemställt, att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att i särskilda fall upplåta bostadslägenhet åt lappar å kronomark jämväl inom det till renskötsel upplåtna området i Idre socken, Kopparbergs län.

Beträffande de skäl som anförts till stöd för sistnämnda yrkande hänvisas till motionen.

Genom beslut den 28 januari 1944 uppdrog Kungl. Maj:t åt f. d. generaldirektören L. Berglöf att verkställa utredning rörande vissa med lapparnas förhållanden sammanhängande spörsmål. Utredningsmannen har därefter med skrivelse den 15 september 1945 inkommit med utredning och förslag rörande bland annat reglering av äldre lägenheter, som av lappar upptagits å renbetesfjällen i Jämtlands län. Över förslaget ha yttranden avgivits av statskontoret, riksräkenskapsverket, domänstyrelsen, egnahemsstyrelsen, allmänna lönenämnden och länsstyrelsen i Jämtlands län. Vid domänstyrelsens yttrande ha fogats yttranden från överjägmästaren i mellersta Norrlands

distrikt och jägmästaren i renbetesfjällens revir. Länsstyrelsen har överlämnat yttrande från lappfogden i länet.

Beträffande *nuvarande förhållanden* på ifrågavarande område får utskottet i anslutning till i propositionen givna redogörelse lämna följande uppgifter.

Av gammalt har förekommit, att lappar, som på grund av ålder eller sjukdom icke längre varit i stånd att flytta med sina renar mellan de olika betesområdena, slagit sig ned vid någon sjö inom fjälltrakterna för att söka sin försörjning genom fiske och jakt samt avkomsten av de renar de alljämt kunde äga och som för deras räkning omhänderhades av renskötande stamfränder. Vanligt har även varit att lappar, som av någon anledning, såsom rovdjurs härjningar eller olyckshändelser eller sjukdom bland renarna, förlorat dessa och icke kunnat fortsätta med renskötseln eller som tröttnat på denna näring, på liknande sätt bosatt sig. Vid dessa boplatser ha mången gång pläгат hållas några getter och en eller annan ko, till vilka foder samlats å myr- och bäckängar. Där förhållandena det medgivit, har uppodlats något mindre område till potatisland, varjämte mark röjts upp och utlagts såsom äng. Bostäderna ha ofta varit av mycket primitiv beskaffenhet. I enstaka fall har inträffat, att dylika bosättningar utvecklats till jordbrukslägenheter.

I Västerbottens och Norrbottens län har legitimerandet av dylika bosättningar skett i samband med avvitrningen eller med stöd av särskilda författningar. Några allmänna stadganden rörande genomförandet av en motsvarande ordning inom Jämtlands län ha icke meddelats. Allenast vissa reglerande föreskrifter ha av Kungl. Maj:t givits för ett par lokala grupper.

Under senare tid ha utfärdats bestämmelser rörande beredande av möjlighet för lappar, som icke bedriva renskötsel, att slå sig ned såsom bofasta och skaffa sig lägenheter. Detta skedde första gången genom kungörelsen den 18 juli 1928 (nr 314), enligt vilken under vissa förutsättningar kunde upplåtas såväl jordbrukslägenheter som bostadslägenheter. Denna kungörelse, som icke blev tillämpad inom Jämtlands län, ersattes sedermera av kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. Även sistnämnda kungörelse avser bistånd åt lappar som lämnat renskötseln genom upplåtelser till dem av jordbrukslägenheter eller bostadslägenheter. I kungörelsen föreskrives att, därest Kungl. Maj:t förordnat, att inom Jämtlands, Västerbottens eller Norrbottens län å för ändamålet förvärvat eller kronan eljest tillhörig mark skall avsättas område för upplåtelser åt lappar, å sådant område må i enlighet med i kungörelsen meddelade bestämmelser under nyttjanderätt upplåtas lägenheter av nämnda slag. Lägenheterna stå under egnahemsnämndens vård och förvaltning. Vid handläggning i egnahemsnämnden av ärende om upplåtelse av lägenhet skall vederbörande lappfogde ingå såsom ledamot i nämnden. Jämväl vederbörande överjägmästare skall vara ledamot av nämnden, när fråga är om behandling av ärende avseende rätt för nyttjanderättshavaren till

skogsförnödenheter, kreatursbete, jakt eller fiske å kronomark, som står under domänstyrelsens förvaltning. Vidkommande renbetesfjällen har sistnämnda stadgande mindre betydelse, då förvaltningen av dem är delad å kammarkollegiet och länsstyrelsen, och endast skogsmarken omhänderhaves av domänstyrelsen.

En närmare redogörelse för innehållet i bestämmelserna i omförmälda kungörelse nr 484/1941 återfinnes å s. 3 och 4 i propositionen, till vilka hänvisas.

Enligt vad som framhålles i propositionen har emellertid bebyggelse skett icke allenast av sådana lappar som av en eller annan anledning lämnat renskötseln. Särskilt i Jämtlands län har länge varit vanligt, att de renskötande lapparna skaffat sig stugor, där familjen haft en centralpunkt och varifrån renskötseln bedrivits. Dessa stugor ha oftast varit belägna å den trakt, där renarna plägat uppehålla sig den längsta tiden av året, d. v. s. å höst- och vårbetesmarkerna. Lagstiftningen rörande lapparna utgick länge från att, såsom i gammal tid, lapparna med sina familjer skulle året om följa renarna för dessas övervakande och vård och att en fast bostad för lappfamiljerna varken kunde eller borde förekomma. De tidigare lapplagarna upptogo fördenskull inga bestämmelser angående rätt för lapparna att å sig uppföra stugor och sålunda ej heller angående ordningen för dylik bebyggelse. Först i nu gällande 1928 års renbeteslag har spörsmålet blivit föremål för reglering. Det stadgas där i 42 § att, i den mån för renskötselns drivande erfordras, må lapp å renbetesfjällen uppföra stuga eller därmed jämförlig bostadsbyggnad. Härför kräves dock tillstånd av länsstyrelsen. Byggnaden må förläggas endast å plats som med hänsyn till renskötseln å trakten och andra förhållanden är lämplig och får ej göras större än för dess ändamål av bostad å lapp, som driver renskötsel å trakten, är nödvändigt. Länsstyrelsen meddelar de särskilda bestämmelser i avseende å byggnadens beskaffenhet och nyttjande, som prövas erforderliga.

Enligt renbeteslagen må ock lapp, som äger rätt till renskötsel, i vissa fall upptaga odling å renbetesfjällen. Jämväl härtill kräves tillstånd av länsstyrelsen. Odlingen må endast vara av mindre omfattning. Den får icke vara till hinder för renskötseln å trakten, och lappen får ej antagas kunna genom odlingens nyttjande komma att eftersätta vården om sina renar. Den som upptagit odling är pliktig att själv stå skada, som å odlingen förorsakas av renar, utan så är att den, vilken vården om renarna ålegat, orsakat skadan i syfte att tillskynda honom förlust.

Inom Jämtlands län förekommer ytterligare en grupp av lagligen upplåtna lägenheter å de renskötande lapparnas särskilda områden. Vid avvittningen hade dessa områden blivit avsevärt kringskurna. För att bättra lapparnas svåra ställning medgåvo statsmakterna inköp av en del kringliggande hemman och lägenheter för områdenas utvidgning. Å nämnda fastigheter, vilka nu ingå under renbetesfjällen, funnos sedan gammalt odlingar, och dessa inägor ha utarrenderats. I främsta rummet utgöras arrendatorerna av

fastigheternas tidigare ägare eller dessas avkomlingar. Även en och annan lapp finnes, som är arrendator. Upplåtelse av dessa arrendelägenheter sker genom länsstyrelsen enligt särskilda kontrakt.

Såsom förut berörts finnas i Jämtlands län lägenheter, som tidigare utan tillstånd upptagits av lappar. Dessa lägenheter äro 44 till antalet, 6 av dem bebos av renskötande lappar. De förete inom sig flera olika typer med avseende å såväl nuvarande beskaffenhet som möjlighet till framtida utveckling. Mången gång torde vara svårt att avgöra, om en dylik lägenhet bör hänföras till jordbruks- eller bostadslägenhet. I allmänhet äro de dåliga ur jordbrukssynpunkt och kunna oftast icke bereda utkomst åt sina innehavare. Åker förekommer endast i mycket obetydlig omfattning. I många fall finnes å lägenheterna blott ett fåtal större husdjur. Enligt länsstyrelsens uppfattning kan endast ett tiotal av lägenheterna utvecklas till självständiga jordbruk. Å såväl jordbruks- som bostadslägenheterna finnas i allmänhet både bostadshus och en del andra byggnader. Hållas kreatur å lägenheten, ha ladugård och utrymmen för förvaring av foder o. d. byggts.

Vid lägenheternas anläggning lär ej ha förekommit någon närmare prövning av platsens lämplighet för odling eller nybyggesverksamhet i övrigt liksom ej heller huruvida belägenheten av stället kunde vara till intrång för renskötseln. Andra synpunkter för lägenhets upptagande ha gjort sig gällande, såsom tillgång till fiske och bränsle samt önskvärdheten för lägenhetsinnehavaren att bo nära renbetesmarkerna för att ha bättre uppsyn över de renar, som han fortfarande kunde ha kvar i andra lappars vård, och lättare kunna träffa sina stamfränder.

I vissa avseenden kunna ha givits bestämmelser samhörande med lappens innehav av lägenhet. I regel ha till lappen på vissa år upplåtits naturslätter och bete. Dyliga upplåtelser ske för närvarande med stöd av 56 § renbeteslagen. Det stadgas där att, om å renbetesfjällen upplåtelse av bete, slätter och vissa andra nyttigheter, som icke av lapparna användas, kan ske utan intrång eller skada för renskötseln, må sådan upplåtelse mot avgift meddelas av länsstyrelsen.

Huruvida jordbruks- och bostadslägenheternas innehavare äga att å kronans marker taga husbehovsvirke och vedbrand samt jaga och fiska torde i många fall vara tveksamt. Jämlikt renbeteslagens bestämmelser kräves nämligen härför, att lägenhetsinnehavaren är sådan lapp, som alltjämt må utöva renskötsel, samt tillika att han tillhör lappby.

Särskilt tillstånd att upptaga och innehava själva platsen för lägenheten och att där uppföra bostadshus, ladugård m. m. har icke ordnats med undantag för ett par lokala grupper, nämligen lägenheterna å två på de gamla renbeteslanden i Offerdals socken belägna platser, Jensmessholmen och Rönnbacken.

Utredningsmannens förslag innebär i stort sett följande.

Kungörelsen nr 484/1941 skall i huvudsakliga delar göras tillämplig jämväl å upplåtelse till lapp av lägenhet, som före kungörelsens ikraftträdande upptagits på renbetesfjällen i Jämtlands län och av honom innehaves. Be-

träffande dylik upplåtelse skola endast i vissa av utredningsmannen närmare angivna hänseenden gälla särskilda regler. De medel, som ställts till förfogande för bebyggande och iordningställande av lägenheter upplåtna enligt nämnda kungörelse, för inventarielån åt arrendatorerna å dessa lägenheter samt för årsbidrag till anskaffande av för jordbruket erforderliga förnödenheter, skola få användas till förmån jämväl för ifrågavarande äldre lägenheter. Kostnaderna för förflyttning av innehavare av äldre lägenhet eller lappbostad, som måste nedläggas, skola intill ett belopp av 2 000 kronor för varje flyttad lappfamilj efter Kungl. Maj:ts prövning utgå av statens lappfond. I samband med regleringen av de äldre lägenheterna bör kronan övertaga ansvaret för skatt och annan allmän tunga, som belöper å de i kungörelsen nr 484/1941 avsedda lägenheterna.

Till utrönande av de äldre lapplägenheternas beskaffenhet och lämpligaste disposition bör enligt utredningsmannens mening verkställas en inventering av hela lägenhetsbeståndet genom en nämnd bestående av förutom lappfogden två av egnahemsnämnden utsedda personer, av vilka den ene bör vara jordbrukssakkunnig och den andre äga kännedom om bebyggelse å mindre gårdar.

Beträffande motiveringen för utredningsmannens förslag må hänvisas till propositionen s. 6—10.

Utredningsmannens förslag rörande de före ikraftträdandet av kungörelsen nr 484/1941 upptagna lägenheterna har i princip tillstyrkts i samtliga över förslaget avgivna *yttranden*.

Föredraganden, statsrådet Sträng, har efter en närmare redogörelse för innehållet i nämnda yttranden i ärendet anfört följande:

»Genom kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. har avsetts ej blott att lämna lapparna bistånd vid övergång till fast bosättning utan även att för framtiden förhindra att lappar, som icke längre driva renskötsel, okontrollerat upptaga lägenheter å renbetesfjällen. Såsom av den föregående redogörelsen framgår, finnes emellertid i Jämtlands län ett icke obetydligt antal lägenheter, vilka före ikraftträdandet av nämnda kungörelse utan tillstånd upptagits av lappar. Då oklarhet i åtskilliga hänseenden råder om sistnämnda lägenhetsinnehavares ställning, såsom i fråga om deras rätt att tillgodogöra sig vissa nyttigheter å renbetesfjällen, synes det önskvärt att dessa lägenheter bliva föremål för reglering. Det torde härvid vara lämpligast att i överensstämmelse med utredningsmannens förslag, vilket biträtts i samtliga avgivna yttranden, bestämmelserna i förenämnda kungörelse i huvudsakliga delar göras tillämpliga å de äldre lägenheterna. Härigenom vinnes även den fördelen att innehavarna av dessa lägenheter kunna erhålla det bistånd, som enligt kungörelsen kan givas innehavarna av de däri avsedda lägenheterna.

Emellertid torde en reglering helt i anslutning till kungörelsen nr 484/1941 icke vara möjlig med hänsyn till de förutsättningar med avseende å inneha-

varens personliga kvalifikationer, ställets läge och beskaffenhet samt förhållandena i övrigt, som uppställas i kungörelsen. I dessa hänseenden torde undantagsbestämmelser vara erforderliga. Vad utredningsmannen härutinnan föreslagit finner jag mig böra biträda. Det torde sålunda böra föreskrivas, att upplåtelse må ske till person av lapsk stam, även om denne icke intager den ställning i förhållande till renskötelsen som enligt kungörelsen är förutsättning för upplåtelse av lägenhet. Undantag synes, där särskilda förhållanden därtill föranleda, även böra göras i fråga om övriga i kungörelsen angivna personliga kvalifikationer. Eftergifter torde likaså få göras beträffande de i kungörelsen uppställda fordringarna å lägenhets lämplighet för jordbruk. För upplåtelse av äldre lägenhet såsom jordbrukslägenhet bör dock i regel fordras, att jordbruket ensamt eller jämte andra stadigvarande förvärvsmöjligheter i orten bereder innehavaren och hans familj ett väsentligt bidrag till deras utkomst. I fråga om upplåtelse av äldre lägenhet för jordbruksändamål torde — i överensstämmelse med vad i motsvarande hänseende gäller om upplåtelse av ny lägenhet — böra föreskrivas, att erforderliga byggnader och övriga anläggningar skola genom kronans försorg försättas i brukbart och fullständigt skick. Därest lägenhetsinnehavaren, innan de föreslagna bestämmelserna blivit tillämpliga å honom, själv uppfört eller bekostat byggnader och anläggningar för jordbruket och kronans kostnader för lägenhetens iordningställande på grund härav bliva lägre än eljest skulle ha varit fallet, torde skälig nedsättning av årsavgiften för lägenheten få medgivas innehavaren. I enlighet med utredningsmannens förslag synas äldre lägenheter, vilkas upplåtande icke kan medgivas ens enligt de nu föreslagna reglerna, böra antingen omedelbart nedläggas eller förflyttas eller upplåtas till de nuvarande innehavarna med livstidsnyttjanderätt. Vid behandlingen av frågor rörande de äldre lägenheterna torde såsom ledamot i egnahemsnämnden böra inträda förvaltaren av renbetesfjällens skogar i stället för vederbörande överjägmästare.

För uttrönande av de äldre lägenheternas beskaffenhet och lämpligaste sättet för deras disposition synes såsom utredningsmannen föreslagit böra verkställas en inventering. Denna torde böra utföras genom egnahemsnämndens försorg med biträde av lappfogden och förvaltaren av renbetesfjällens skogar eller ock av en särskild nämnd. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att meddela föreskrifter härom.

De för genomförandet av den förordade omläggningen erforderliga medlen synas böra bestridas av vad som ur statens lappfond ställts till förfogande för upplåtelser enligt kungörelsen nr 484/1941. Av medel från nämnda fond torde även böra bestridas kostnaderna för lägenhets eller renlappbostads nedläggande och innehavarens förflyttning. Flyttningsbidrag torde efter prövning av Kungl. Maj:t i varje särskilt fall få utgå med högst 2 000 kronor för varje flyttad lappfamilj.

Såsom utredningsmannen framhållit svarar kronan för kronatorp åvilande skatter. Även i lagen om nyttjanderätt till fast egendom stadgas numera, att arrendatorn ej må förpliktas att ansvara för sådan för fastigheten utgå-

ende skatt eller allmän tunga, som enligt lag eller författning åligger jordägaren. Däremot skola i regel skatter, som utgå för lägenhet upplåten enligt kungörelsen nr 484/1941, erläggas av lägenhetens innehavare. Med hänsyn till ifrågavarande lägenhetsinnehavares ställning torde de böra erhålla samma förmån som kronotorparna. Kronan bör därför såsom ock utredningsmannen föreslagit övertaga ansvaret för dessa lägenheter åvilande skatter.

I samband med den av mig sålunda förordade ändringen i kungörelsen nr 484/1941 torde det vara lämpligt, att de i kungörelsen meddelade föreskrifterna om underhållsskyldighet i fråga om byggnader och övriga anläggningar å jordbrukslägenhet, vilka föreskrifter tillkommo före den år 1942 antagna sociala arrendelagstiftningen, erhålla sådan utformning att de huvudsakligen ansluta sig till motsvarande stadganden i nämnda lagstiftning och de år 1943 utfärdade bestämmelserna om upplåtelse av kronotorp.

Vad angår de av lappfogden i Jämtlands län framförda förslagen om ändringar i kungörelsen nr 484/1941, torde tillräckliga skäl knappast föreligga att utvidga tillämpningsområdet för kungörelsen till att omfatta jämväl Kopparbergs län. Utan särskild föreskrift därom i kungörelsen torde det vara klart, att egnahemsnämnden äger få virke till byggnader å jordbrukslägenhet utsynat å kronomark. Däremot torde såsom lappfogden framhållit det enligt gällande bestämmelser till innehavare av bostadslägenhet utgående byggnadsbidraget, 2 500 kronor, med hänsyn till nuvarande byggnadskostnader vara alltför lågt. En höjning av beloppet synes därför påkallad. En viss tvekan kan uppenbarligen råda om vilken höjning som skäligen bör komma till stånd. Jag förordar emellertid att byggnadsbidraget ökas till högst 5 000 kronor.

Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att, sedan riksdagen fattat beslut i förevarande ärende, utfärda erforderliga bestämmelser i ämnet.»

Utskottet.

Utskottet delar föredragande statsrådets uppfattning rörande önskvärdheten av att en reglering sker av den ställning, som nu intages av innehavarna av det icke obetydliga antal lägenheter, vilka inom Jämtlands län upptagits av lappar, innan den nu gällande kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. trädde i kraft. Såsom framhållits i propositionen synes den lämpligaste utvägen härvidlag vara, att en dylik reglering sker i anslutning till bestämmelserna i nämnda kungörelse. Utskottet kan följaktligen förorda, att dessa bestämmelser i den utsträckning och med de undantag, som föreslagits av föredragande statsrådet, bliva tillämpliga även på ifrågavarande äldre lägenheter.

Icke heller mot de i propositionen förordade ändringarna i omförmälda kungörelse har utskottet någon erinran att framställa. Det synes sålunda lämpligt, att innehavarna av sådana lägenheter som avses i kungörelsen i fråga om å lägenheterna vilande skatter få samma ställning som kronotorpare genom att kronan övertager ansvaret för nämnda skatter. De i kungörelsen meddelade bestämmelserna om underhållsskyldighet i fråga om

byggnader och övriga anläggningar å i kungörelsen omförmälda jordbrukslägenheter synas vidare såsom föredragande statsrådet förordat böra erhålla en sådan formulering, att de bättre överensstamma med den av 1942 års riksdag antagna sociala arrendelagstiftningen samt de år 1943 utfärdade bestämmelserna om upplåtelse av kronotorp. Jämväl den i propositionen föreslagna höjningen av byggnadsbidraget till innehavare av i kungörelsen omförmälda bostadslägenheter från 2 500 kronor till högst 5 000 kronor synes lämplig med hänsyn till rådande byggnadskostnader.

Vad slutligen beträffar det i motionen II:404 framlagda förslaget, att Kungl. Maj:t måtte erhålla bemyndigande att i särskilda fall upplåta bostadslägenhet åt lappar å kronomark jämväl inom det till rensköttsel upplåtna området i Idre socken, Kopparbergs län, får utskottet erinra, att föredragande statsrådet ansett tillräckliga skäl knappast föreligga att på sätt föreslagits i det i propositionen redovisade yttrandet av lappfogden i Jämtlands län utvidga tillämpningsområdet för kungörelsen nr 484/1941 till att omfatta även Kopparbergs län. Utan att vilja fatta närmare ståndpunkt till motionärernas förslag får utskottet uttala, att därest Kungl. Maj:t framdeles efter den närmare utredning, som må befinnas nödig, skulle anse lämpligt, att upplåtelse av lägenheter enligt omförmälda kungörelse bör kunna ske även inom de för rensköttsel upplåtna områdena i sistnämnda län, utskottet icke har något att erinra däremot.

Under åberopande av det anförda får utskottet hemställa,

A. att riksdagen må

dels medgiva att vad i kungörelsen den 6 juni 1941 (nr 484) angående upplåtelse åt lappar av lägenheter å kronomark m. m. stadgas må i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande statsrådet anført tillämpas jämväl beträffande upplåtelse till lapp av lägenhet, som före kungörelsens ikraftträdande upptagits å renbetesfjällen i Jämtlands län och av honom innehaves vid tiden för upplåtelsen,

dels ock godkänna de förslag i övrigt, som av utskottet i det föregående tillstyrkts;

B. att motionen II:404 må anses besvarad med vad utskottet ovan anført.

Stockholm den 12 mars 1946.

På jordbruksutskottets vägnar:

L. TJÄLLGREN.

Närvarande: se utlåtande nr 6.
